روایتی از زندگی محمد بن عثمان عَمری، دومین نایب خاص امام زمان(عج)

دفتر سرخ نایب دوم

محمد ولایی | محمدبن عثمان عمری در میان نواب اربعه امام زمان(عج) در طول غیبت صغری طولانی‌ترین دوره نیابت را برعهده داشت و از این گذشته، او و پدرش در عصر دو امام پیشین نیز وظیفه مشابهی را برعهده داشتند.
آخرین روز جمادی‌الاول، سالروز درگذشت او بهانه‌ای است برای بازخوانی زندگی کسی که بخش مهمی از فرهنگ انتظار و ادعیه مشهور شیعه را روایت کرده است.

سخنش سخن امام زمان بود

احمدبن اسحاق قمی، از چهره‌های شناخته‌شده و مورد اعتماد امامان شیعه، پرسشی داشت که در آن روزگار برای بسیاری از شیعیان اهمیت اساسی پیدا کرده بود: در امور دینی و دریافت احکام به چه کسی باید مراجعه کرد؟ از چه کسی می‌توان روایت شنید و سخن چه کسی اعتبار دارد؟
او پیش‌تر همین پرسش را از امام هادی(ع) مطرح کرده و پاسخ شنیده بود که عثمان بن سعید عمری، مردی امین و مورد اعتماد است و آنچه از سوی امام به او می‌رسد، به مردم می‌رساند. احمدبن اسحاق همین پرسش را در زمان امام حسن عسکری(ع) نیز مطرح کرد. آن حضرت در پاسخ، نه‌تنها وثاقت عثمان بن سعید، بلکه جایگاه فرزندش محمد را نیز تأیید کرد و فرمود: «العَمری و فرزندش مورد اعتمادند؛ آنچه از من به تو برسانند، از جانب من رسانده‌اند و آنچه از من بگویند، سخن من است».
در روزگاری که دسترسی مستقیم به امام برای همه شیعیان امکان نداشت و ارتباط‌ها با مراقبت دستگاه خلافت عباسی انجام می‌شد، تعیین افراد امین برای انتقال پرسش‌ها و پاسخ‌ها، بخشی از سازوکار علمی و اجتماعی جامعه شیعه بود. نام محمد بن عثمان، از همان زمان در کنار پدرش در این جایگاه قرار گرفت؛ مردی که پس از درگذشت عثمان بن سعید، مسئولیت ارتباط میان مردم با امام زمانشان را در دوران غیبت صغری بر عهده گرفت و نزدیک به ۴۰ سال در این موقعیت باقی ماند.

نایب، پسر نایب

محمد بن عثمان بن سعید عمری، مشهور به ابوجعفر، از خاندان بنی‌اسد بود. تاریخ تولد و محل ولادت او در منابع به‌روشنی ثبت نشده است؛ اما نامش از سال‌های پایانی عمر امام هادی(ع) و دوران امام حسن عسکری(ع) در شمار افراد مورد اعتماد و مرتبط با دستگاه وکالت دیده می‌شود.
پدرش عثمان بن سعید، از اصحاب نزدیک امام هادی(ع) و امام عسکری(ع) بود و در هر دو دوره، مسئولیت وکالت و انتقال وجوه و پرسش‌های شیعیان را بر عهده داشت. کسی که به خرید و فروش روغن اشتغال داشت و از همین رو به «سمّان» شهرت یافته بود. شیعیان اموال و وجوهی را که باید به امام می‌رساندند، در اختیارش می‌گذاشتند و او آن‌ها را در مشک‌های روغن جابه‌جا می‌کرد تا از تطاول مأموران حکومتی در امان بماند.
محمد بن عثمان در چنین محیطی رشد کرد. گرچه درباره حیات علمی او گزارش متقنی در منابع باقی نمانده، اما گزارش‌های حدیثی نشان می‌دهد فعالیت او به امور اجرایی و دریافت وجوه، محدود نبوده است. او در محیطی پرورش یافته بود که ارتباط مستقیم با امامان، نقل حدیث، پاسخ‌گویی به مسائل فقهی و حفظ نوشته‌های روایی، بخشی از زندگی روزانه‌اش بود.

در واقع، آنچه از وجه علمی محمد بن عثمان می‌دانیم، بیش از آنکه در شرح سوابق تحصیل و تدریس او جلوه کند، در تألیفات فقهی، نقل احادیث و ادعیه و انتقال پرسش‌های علمی شیعیان به امام و رساندن پاسخ‌ها به آنان خود را نشان می‌دهد.

جانشینی با تأیید امام

پس از شهادت امام حسن عسکری(ع) در سال ۲۶۰ قمری و آغاز امامت آخرین امام، عثمان بن سعید همچنان مسئولیت ارتباط با شیعیان را پیگیری می‌کرد. با درگذشت او، این مسئولیت بر عهده محمد بن عثمان گذاشته شد. مسئولیتی که متکی به سابقه خانوادگی نبود و پیش‌تر امام عسکری(ع) نیز او را در کنار پدرش تأیید کرده بود.
در روزهای پس از درگذشت پدر، توقیعی از سوی امام زمان(عج) برای محمد بن عثمان صادر شد. در این نامه، ضمن تسلیت وفات پدر، از خدمات او یاد شده و به جانشینی فرزندش تصریح شده بود: «از کمال سعادت پدرت این بود که خداوند فرزندی چون تو به او عطا کرد تا پس از او جانشینش شود و در جایگاه او قرار گیرد». در ادامه نیز برای محمد بن عثمان طلب یاری و توفیق شده بود.
شیخ طوسی در کتاب «الغیبة» با نقل این توقیع، گزارشی از جایگاه او در میان شیعیان ارائه می‌کند. به نوشته او، پس از درگذشت عثمان بن سعید، کارها به محمد بن عثمان سپرده شد و شیعیان بر عدالت، وثاقت و امانت‌داری او اتفاق نظر داشتند. توقیعات امام در طول دوران نیابت از طریق او به شیعیان می‌رسید؛ با همان خطی که در زمان پدرش نیز شناخته شده بود.
این جایگاه در توقیع دیگری نیز مورد تأکید قرار گرفت. اسحاق بن یعقوب، از طریق محمد بن عثمان نامه‌ای مشتمل بر پرسش‌های خود را برای امام زمان(عج) فرستاد و پاسخ دریافت کرد. در بخشی از همان توقیع آمده بود: «و اما محمد بن عثمان عمری، خداوند از او و پدرش خشنود باشد، او مورد اعتماد من است و نوشته او، نوشته من است». این عبارت در منابع حدیثی با تعبیر «فإنه ثقتی و کتابه کتابی» ثبت شده است.

نایبی که مؤلف بود

محمد بن عثمان در کنار مسئولیت نیابت، به تدوین و نگهداری میراث فقهی اهل بیت(ع) اهتمام داشت. او بخشی از روایاتی را که در اختیار داشت، در قالب مجموعه‌هایی موضوعی سامان داده بود و این نوشته‌ها را نیز به‌عنوان امانتی علمی به جانشین خود سپرد.
مهم‌ترین گزارش‌ها درباره زندگی علمی محمد بن عثمان را شیخ طوسی از ابونصر هبة‌الله، نوه دختری او نقل کرده است. براساس این گزارش، ابوجعفر عمری کتاب‌هایی در فقه تألیف کرده بود که روایاتش را مستقیماً از امام حسن عسکری(ع) و امام زمان(عج) و نیز به واسطه پدرش از امام حسن عسکری(ع) و امام هادی(ع) دریافت کرده بود.
در این مجموعه، از آثاری با عنوان «کتاب الأشربة» نام برده شده که در اصطلاح فقهی به مباحث مربوط به نوشیدنی‌ها و احکام آن‌ها گفته می‌شود. بنابراین، آنچه از این گزارش بدست می‌آید، صرفاً رونویسی از روایت‌ها نیست؛ بلکه با مجموعه‌ای از نوشته‌های فقهی روبه‌رو هستیم که روایات را به‌صورت موضوعی گرد آورده و تنظیم کرده بودند.
امروز از متن کامل این نوشته‌ها نسخه‌ای در دست نیست؛ اما به گفته دخترش ام‌کلثوم، این آثار پس از درگذشت محمد بن عثمان در اختیار حسین بن روح نوبختی، نایب سوم قرار گرفت و ابونصر احتمال داده پس از آن به علی بن محمد سمری، نایب چهارم نیز رسیده باشد.

دعایی در دفتر سرخ

در میان آثاری که از طریق محمد بن عثمان به نسل‌های بعد رسیده، برخی دعاهای شناخته‌شده شیعه نیز جای دارند. یکی از نمونه‌های روشن، دعای افتتاح است؛ دعایی که شیعیان در شب‌های ماه مبارک رمضان می‌خوانند.
سید بن طاووس ماجرای انتقال این دعا را چنین نقل کرده است: ابوعمرو سکونی از احمد بن محمد بغدادی درخواست کرد دعاهایی را که عمویش، محمد بن عثمان عمری در ماه رمضان می‌خوانده است، در اختیارش بگذارد. او دفترچه‌ای صحافی‌شده با جلد سرخ بیرون آورد که دعاهای متعددی در آن ثبت شده بود. سکونی از آن نسخه، دعاهای فراوانی را استنساخ کرد که دعای افتتاح از آن جمله بود.
این گزارش نشان می‌دهد محمد بن عثمان نه‌تنها به نقل احادیث و تدوین مسائل فقهی توجه داشت، بلکه مجموعه‌ای از ادعیه را نیز در اختیار داشت و در عبادت‌های خود از آن‌ها استفاده می‌کرد. البته این نقل، به‌خودی خود به معنای انشای دعای افتتاح به قلم او نیست؛ آنچه از روایت برمی‌آید، خواندن دعا و نگهداری در دفتر او و انتقال آن به نسل بعد است.
دعای سمات نیز از طریق محمد بن عثمان نقل شده است. شیخ طوسی و سید بن طاووس این دعا را با سندی از او روایت کرده‌اند که به امام صادق(ع) و از طریق ایشان به امام محمد باقر(ع) می‌رسد. دعایی که قرن‌هاست در آخرین ساعات روز جمعه خوانده می‌شود، یکی دیگر از نمونه‌های میراث روایی ماست که نام محمد بن عثمان در سلسله نقل آن قرار دارد.
زیارت آل یاسین هم از جمله تراث ارزشمندی است که نام محمد بن عثمان عمری در طریق نقل آن آمده است. ابن‌مشهدی در کتاب «المزار الکبیر» این زیارت را از طریق او روایت کرده و سید بن طاووس نیز آن را در «مصباح الزائر» آورده است. گرچه نقل مشهور زیارت آل یاسین، توقیعی است که در کتاب «الاحتجاج» طبرسی از ناحیه مقدسه و خطاب به محمد بن عبدالله حمیری نقل شده و میان این دو نقل، تفاوت‌هایی وجود دارد.
در کنار این‌ها، روایاتی درباره امام زمان(عج) نیز از او نقل شده است؛ از جمله روایتی که می‌گوید صاحب این امر هر سال در موسم حج حاضر می‌شود، مردم را می‌بیند و می‌شناسد، درحالی که مردم او را می‌بینند اما نمی‌شناسند. همچنین شماری از توقیعات و پاسخ‌های فقهی امام از طریق او به شیعیان رسیده است. بنابراین، بخشی از آنچه امروز در منابع حدیثی و دعاهای شیعه در اختیار ماست، مرهون نایب دوم امام است.

سرشبکه وکلا در بغداد

محمد بن عثمان در بغداد مستقر بود؛ شهری که مرکز خلافت عباسی و محل رفت‌وآمد گروه‌های علمی و سیاسی به شمار می‌رفت. از آنجا که شیعیان در شهرهای مختلف زندگی می‌کردند و امکان ارتباط مستقیم با امام برای همه فراهم نبود، شبکه وکالت اهمیت فراوانی داشت. وکلای محلی، وجوه شرعی و پرسش‌های مردم را دریافت می‌کردند و از مسیر بغداد به محمد بن عثمان می‌رساندند. او نیز پاسخ‌ها و توقیعات را به آنان منتقل می‌کرد.
این شبکه تنها وظیفه مالی نداشت. مسائل فقهی، پرسش‌های اعتقادی و امور اجتماعی نیز از همین مسیر پیگیری می‌شد. یکی از نمونه‌های شناخته‌شده، نامه اسحاق بن یعقوب است که در آن، پرسش‌هایی درباره موضوعات دشوار دینی مطرح شده بود. محمد بن عثمان نامه را به امام رساند و با پاسخ مفصل حضرت بازگشت تا وظیفه شیعیان را در حوادث الواقعة روشن کند: «در حوادث واقعه به راویان حدیث ما مراجعه کنید؛ آنان حجت من بر شما هستند و من حجت خدا بر آنانم».
این توقیع از مهم‌ترین متون مورد استناد در مبحث مراجعه به عالمان و راویان حدیث در عصر غیبت است. هرچند موضوع اصلی نامه، مجموعه‌ای از پرسش‌های مختلف بود، اما قرارگرفتن این پاسخ در کنار تأیید صریح محمد بن عثمان، مسیر حرکت شیعه در پیچ و خم‌های آینده را روشن کرد.

خبر

طنین روضه‌های فاطمیه بر مزار رهبر شهید

رواق دارالذکر آماده برگزاری روضه‌های امام شهید می‌شود

سال‌ها بود که حسینیه امام خمینی(ره) در ایام فاطمیه، میزبان روضه‌های خالصانه رهبر شهید بود؛ اما امسال در نخستین فاطمیه نبود ایشان، این آیین دیرپا رنگ و رویی دیگر به خود گرفته و عطر آن روضه‌های مأنوس، بر سر مزار مطهرشان در رواق دارالذکر طنین‌انداز می‌شود.
به گزارش آستان نیوز، با فرارسیدن ایام حزن‌انگیز شهادت حضرت فاطمه زهرا(س)، مرقد رهبر شهید در رواق دارالذکر، میزبان ویژه‌برنامه عزاداری «رزق فاطمی» خواهد بود.
این رویداد، روایتی از تداوم یک عشق و ارادت ریشه‌دار حسینیه امام خمینی(ره) است که روزگاری مأمن روضه‌های فاطمیه و سوگواری رهبر شهید در شهادت مادر سادات بود؛ اما امسال در فراق آن مقتدا، شاهد انتقال این میراث معنوی به جوار مزار مطهر ایشان هستیم تا یادبود روضه‌های امام شهید با همان شور و معرفت همیشگی، زنده بماند.
ویژه‌برنامه «رزق فاطمی» یادبود روضه‌های فاطمیه رهبر شهید از ۲۰ تا ۲۴ آبان‌ماه، هر روز از ساعت ۱۵:۲۰ با زمزمه ملکوتی کلام‌الله مجید و تلاوت مجلسی آغاز می‌شود.
در ادامه، فضای رواق با نوای گرم و مرثیه‌سرایی ذاکران و مداحان اهل‌بیت(ع) علی کارگر، علیرضا جاهدی و حسین کاتب، به عطر ماتم فاطمی متبرک خواهد شد.
همچنین بخش سخنرانی و تبیین معارف بلند فاطمی در این محفل نورانی با حضور حجج‌اسلام والمسلمین حجت عابدینی، علی علیزاده و رحیم شرفی ادامه خواهد داشت تا ابعاد گوناگون سیره صدیقه کبری(س)، در کنار مزار رهبر شهید برای عاشقان و ارادتمندان بیان شود.
همچنین در قالب ویژه‌برنامه «به‌وقت شهادت رهبر شهید» روز شنبه ۲۳ آبان از ساعت ۹:۲۰ صبح، برنامه روایت‌گری و بازخوانی سیره نورانی و مجاهدت‌های رهبر شهید برگزار می‌شود تا یاد و راه قائد شهید امت اسلامی، حضرت آیت‌الله العظمی خامنه‌ای(ره) بیش از پیش گرامی داشته شود.

تجلی سیره فاطمی با زبان هنر

اکران دو دیوارنگاره فاطمی در حرم مطهر رضوی

همزمان با فرارسیدن ایام شهادت حضرت فاطمه زهرا(س)، دو اثر هنری و مفهومی با محوریت تبیین معارف فاطمی و انتقال پیام ولایت، در صحن پیامبر اعظم(ص) حرم مطهر رضوی اکران و رونمایی شد.
به گزارش آستان نیوز، همزمان با ایام فاطمیه، به همت مدیریت تأمین محتوای فرهنگی - تبلیغی حرم مطهر رضوی در راستای بهره‌گیری از ابزار هنر برای تبیین مفاهیم بلند مکتب اهل‌بیت(ع) و ارتباط‌گیری مؤثر با زائران و مجاوران، دو دیوارنگاره فاطمی در صحن پیامبر اعظم(ص) نصب و اکران شد.
نخستین اثر، دیوارنگاره‌ای با المان‌های مفاهیم ولایت و محبت فاطمی در ابعاد ۳ در ۳۳ متر است که به قلم هنرمند خوشنویس، استاد مهدی سهرابی نصر، خلق شده است. این اثر با بهره‌گیری از رنگ اکریلیک ایرانی و روی پارچه ترگال اجرا و در فرایند طراحی این اثر گرافیکی - خوشنویسی، از موتیف‌های اصیل کاشی‌کاری اسلامی و خطوط سنتی نظیر نسخ، رقاع، دیوانی و ثلث استفاده شده است.
دومین دیوارنگاره نیز در ابعادی بیش از ۷۰ مترمربع در ایوان شمالی صحن پیامبر اعظم(ص) نصب شد. این اثر حاوی تصویر رهبر شهید انقلاب در روضه فاطمیه سال گذشته همراه با فرازی از بیانات ایشان درباره ابعاد شخصیتی صدیقه طاهره(س) است؛ بیانی که در آن، حضرت زهرا(س) در جایگاه یک رهبر واقعی توصیف و به جایگاه بی‌نظیر ایشان از منظر فقهی، عرفانی و علمی اشاره شده است.
گفتنی است، در رویکرد جدید مدیریت تأمین محتوای فرهنگی - تبلیغی حرم مطهر رضوی تلاش شده مفاهیم بلند مکتب اهل‌بیت(ع) در میان زائران به زبان هنر تبیین شود و در معرض دید زائران قرار گیرد.

۳ روز همدلی دانش‌آموزان معتکف مدارس امام رضا(ع) در «پناه» امام رئوف(ع)

مراسم اعتکاف دانش‌آموزی مدارس امام رضا(ع) با عنوان «پناه»، بار دیگر با حضور پرشور و مشتاقانه حدود ۹۰ دانش‌آموز پسر دبیرستان‌های امام رضا(ع) در شبستان آیت‌الله میلانی حرم مطهر امام رئوف(ع) برگزار شد.
به گزارش آستان نیوز، در روز دوم حضور دانش‌آموزان، همزمان با سالروز ۱۳ آبان، مراسم «نسل ایستاده» ویژه گرامیداشت روز دانش‌آموز با سخنرانی سیدمحمدصادق علی‌پرست، مدیرعامل بنیاد فرهنگی رضوی در فضای مسجد گوهرشاد حرم مطهر رضوی برپا شد.
در این اعتکاف سه‌روزه، برنامه‌های متنوعی از جمله مرور و مطالعه دروس، بهره‌مندی از منابر وعظ و سخنرانی اساتید و حجج اسلام، قرائت دسته‌جمعی ادعیه، مناجات‌خوانی و شب‌زنده‌داری، برنامه‌های دینی و فرهنگی سحرگاهی و اقامه نماز جماعت برای دانش‌آموزان پیش‌بینی شده بود.
برگزاری محافل انس با قرآن با مشارکت دارالقرآن حرم مطهر رضوی، قرائت زیارت امین‌الله و تشکیل حلقه‌های گفت‌وگو با مربیان نیز از دیگر بخش‌های این برنامه بود. همچنین معرفی کتاب و اعلام مسابقه کتاب‌خوانی، در کنار فرصت‌های اختصاص‌یافته به مطالعه، بخشی از فعالیت‌های فرهنگی این دوره را تشکیل می‌داد.
آموزش احکام اعتکاف، برگزاری برنامه‌ای با موضوع جبهه مقاومت، قرائت دعای کمیل و برپایی هیئت و سینه‌زنی نیز در جدول برنامه‌های معتکفان دانش‌آموز گنجانده شده بود.
این آیین معنوی با حضور دانش‌آموزان در نماز جمعه، برگزاری اختتامیه و اقامه نماز جماعت، در پانزدهم آبان‌ماه با ضیافت افطار و بدرقه معتکفان به پایان رسید.

گزارش

نگاهی به پیام‌های خطبه فدکیه برای زندگی امروز زنان

درسی برای زن آگاه و اثرگذار

حمیده خلیل‌زاده | آمده است پس از رحلت پیامبر(ص)، حضرت فاطمه(س) چهار خطبه ایراد کردند. طبق آنچه در نهج الحیاة، ص ۹۹ تا ۱۲۹ می‌خوانیم این چهار خطبه به شرح زیر هستند: یک. درباره نکوهش پیمان‌شکنی؛ دو. هنگام هجوم به خانه حضرت؛ سه. در مسجد پیامبر(ص) که با نام خطبه فدکیه شناخته می‌شود؛ چهار. عیادت زنان مدینه از حضرت.
از این میان می‌توان گفت خطبه فدکیه از سایر خطبه‌ها شناخته‌شده‌تر است. متن این خطبه در منابع شیعه و اهل سنت نقل شده است. این خطبه به دلیل دربرداشتن مجموعه‌ای از معارف در زمینه‌های توحید، معاد، نبوت و بعثت پیامبر اکرم(ص)، عظمت قرآن، فلسفه احکام و ولایت، از نفیس‌ترین میراث‌های دینی حضرت فاطمه(س) معرفی شده است. در حقیقت خطبه فدکیه تنها درباره فدک نیست؛ این خطبه الگویی از پیوند ایمان و آگاهی، فهم حکمت احکام، مسئولیت اجتماعی و دفاع مستدل از حق ارائه می‌کند. مفاهیمی که برای زنان امروز دارای پیام‌های مهم و متعددی است. به کمک این آموزه‌ها می‌توانیم بیاموزیم، درست تشخیص دهیم، به‌موقع و سنجیده سخن بگوییم و باورهایمان را در رفتار فردی و اجتماعی نشان دهیم. به مناسبت ایام فاطمیه، در ادامه، بخش‌هایی از متن مشهور خطبه در کنار آموزه‌های آن آمده است.

ایمان آگاهانه و شناخت خدا

حضرت زهرا(س) در مسجد مدینه حضور یافته و خطبه‌ای مفصل ایراد می‌کنند. ایشان سخن خود را با حمد و ستایش خدا آغاز می‌کنند: «سپاس خدای را بر آنچه ارزانی داشت و شکر او را بر آنچه الهام فرمود و ستایش او را بر آنچه پیش فرستاد».
درباره یگانگی خداوند می‌فرمایند: «گواهی می‌دهم که خدایی جز الله نیست؛ یگانه است و شریکی ندارد».
آغاز خطبه با حمد و توحید، یادآور می‌شود شناخت خدا و تکیه بر ایمان، پایه موضع‌گیری و رفتار انسان است.
برای زنان امروز: باورهای دینی را آگاهانه بشناسیم، پرسش‌هایمان را جدی بگیریم و در یادگیری معارف، به منابع معتبر رجوع کنیم.

فهم حکمت احکام و پیوند دین با زندگی

حضرت در بخشی از خطبه به حکمت برخی احکام اشاره می‌کنند: «خداوند ایمان را برای پاکی شما از شرک، و نماز را برای پاکی شما از تکبر، و زکات را برای پاکی جان و فزونی روزی قرار داد».
این بیان نشان می‌دهد احکام، افزون بر بُعد عبادی، در پرورش اخلاق و سامان زندگی فردی و اجتماعی نقش دارند.
برای زنان امروز: درباره آثار اخلاقی و اجتماعی عبادت‌ها و احکام بیندیشیم و بکوشیم معنای آن‌ها در رفتارمان–مانند فروتنی، بخشندگی و رعایت حق دیگران–نمایان شود.

مسئولیت‌پذیری در برابر جامعه

حضرت در ادامه می‌فرمایند: «پس، از خدا آن‌گونه که شایسته است پروا کنید و جز در حال مسلمانی نمیرید».
این فراخوان در متن خطبه، در کنار یادآوری مسئولیت‌های دینی و اجتماعی قرار دارد. دین‌داری در این نگاه، تنها به زندگی شخصی محدود نمی‌شود؛ رفتار انسان در سرنوشت جامعه نیز اثر دارد.
برای زنان امروز: در برابر بی‌عدالتی و آسیب‌های اجتماعی بی‌تفاوت نباشیم؛ موضوع را درست بررسی کنیم و در حد توان، از راه‌های اخلاقی و مؤثر برای اصلاح آن قدم برداریم.

روشنگری با دانش و استدلال

ایشان در بخش‌هایی از خطبه با استناد به قرآن و یادآوری سخنان پیامبر(ص)، دیدگاه خود را درباره مسائل مهم جامعه بیان می‌کنند. از جمله با این آیه استدلال می‌کنند: «آیا در کتاب خداست که تو از پدرت ارث ببری و من از پدرم ارث نبرم؟»
این بخش، نمونه‌ای از طرح پرسش و استدلال قرآنی در دفاع از حق است؛ حضور اجتماعی ایشان نیز نشان می‌دهد زن می‌تواند در مسائل عمومی، آگاهانه و مسئولانه سخن بگوید.
برای زنان امروز: پیش از موضع‌گیری، اطلاعات را بررسی کنیم؛ سپس در زمان و جای مناسب، روشن و مستند سخن بگوییم و از شایعه، توهین و واکنش شتاب‌زده بپرهیزیم.

دفاع شجاعانه و سنجیده از حق

حضرت در دفاع از دیدگاه خود، از استدلال و بیان صریح بهره می‌گیرند و مردم را به داوری بر پایه حق فرامی‌خوانند. در بخشی از خطبه آمده است: «آیا می‌گویید من از پدرم ارث نمی‌برم و میان من و او پیوندی نیست؟»
این پرسش‌ها لحن اعتراضی و استدلالی خطبه را نشان می‌دهد. دفاع از حق در سیره ایشان با آگاهی و استواری همراه است.
برای زنان امروز: در برابر نادیده‌گرفتن حق، نه بی‌تفاوت بمانیم و نه شتاب‌زده واکنش نشان دهیم؛ موضوع را بسنجیم و متناسب با موقعیت، قاطعانه و محترمانه از حق دفاع کنیم.

شناخت تاریخ و عبرت گرفتن از آن

حضرت در خطبه، مردم را به یادآوری دوران پیامبر(ص) و دگرگونی‌های پس از ایشان فرامی‌خوانند و از تجربه‌های گذشته برای روشن‌کردن مسئولیت امروز بهره می‌گیرند. این شیوه نشان می‌دهد شناخت تاریخ، بخشی از آگاهی اجتماعی است.
برای زنان امروز: تاریخ اسلام و زندگی اهل بیت(ع) را با مراجعه به منابع معتبر بخوانیم و از آن برای فهم پیامد انتخاب‌ها و مسئولیت‌های اجتماعی بهره ببریم.

حضور اثرگذار زنان در عرصه عمومی

حضور حضرت زهرا(س) در مسجد مدینه و ایراد خطبه در برابر مردم، نمونه‌ای عینی از نقش‌آفرینی اجتماعی ایشان است. محتوای خطبه نیز نشان می‌دهد این حضور بر پایه شناخت دینی، استدلال و احساس مسئولیت شکل گرفته است.
برای زنان امروز: در خانواده و جامعه، از راه آموزش، گفت‌وگوی مسئولانه و فعالیت‌های فرهنگی و اجتماعی اثرگذار باشیم؛ دانایی و اخلاق را پشتوانه حضور خود قرار دهیم.
در پایان خوب است بدانیم برخی از فقیهان و دانشمندان شیعه از جمله سید عزالدین حسینی زنجانی، حسینعلی منتظری، مجتبی تهرانی، ناصر مکارم شیرازی، خلیل کمره‌ای و محمدتقی مصباح یزدی بر این خطبه شرح نوشته‌اند. مطالعه این منابع به درک بهتر ما از این خطبه گرانسنگ کمک خواهد کرد. خطبه‌ای که به گفته آیت‌الله العظمی عبدالله جوادی آملی، از مراجع تقلید، باید به عنوان درس رسمی در حوزه‌های علمیه تدریس شود.